

RAPORT ODNOŚNIE INTEGRACJI W TRÓJMORZU

Autorzy: Prof. Zbigniew Krysiak, dr Filip Ludwin, Tomasz Pysiak

Wstęp

Poniższy raport jest efektem pracy badawczej dotyczącej Integracji w Trójmorzu. Wielość działań jakie stoi przed tym projektem jest niezmierna. Oczywistym jest że raport ten należy traktować jako przyczynek do dyskusji i dalszych rozszerzonych badań. Twórcy tego raportu skupili się na dwóch formach badań. Na badaniu polegających na przeanalizowaniu i wyciągnięciu wniosków z wypowiedzi i paneli przedstawicieli życia społecznego w Krajach Trójmorza. Długie rozmowy i analizy ich wystąpień pozwoliły wyspecyfikować model integracyjny nazwany „Platforma rozwoju relacji w Trójmorzu”. Kolejne badania to badania historyczne i badania źródłowe. Maja one na celu pokazanie problematyki jaką jest Trójmorze i działania z nim związane. Ważnym etapem badań jest opis sytuacji integracji politycznej i prawnej regionu. Badacze starają się udzielić odpowiedzi na pytanie dotyczące konieczności powołania organizacji międzynarodowej w naszym regionie. Badacze wskazują przykłady związane ze współpracą ponadregionalną. Na podstawie tych badań wysnuwa się wniosek o konieczność powołania organu- organizacji o charakterze międzynarodowym w celu integrowania działania w naszej części Europy. Jako załącznik do tych badań dołączone zostało rozwiązanie praktyczne które powstało w ramach analizy danych i badań. Załączony został opracowany statut jednego z ważnych punktów wyżej wspomnianego modelu. Dzięki temu projektowi powołanie tego organu staje się faktem. Dlatego też badania te i analizy mają charakter jak najbardziej praktyczny. Jak już zostało wspomniane te badania nie wyczerpują tematu są jedynie przyczynkiem, który będzie rozwijany pomimo zakończenia projektu. Należą się szczególne podziękowania Narodowemu Instytutowi Wolności za pomoc w zapoczątkowaniu tych badań. To bardzo ważne, jak zostało wykazane poniżej, nie tylko dla Polski ale dla całego naszego regionu- regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Jest to również bardzo istotne dla współpracy wewnątrz Unii Europejskiej. Liczymy że ten raport będzie również inspiracją dla innych badaczy.

Prof. Zbigniew Krysiak, Tomasz Pysiak

Idea Trójmorza w kontekście historycznym

Początków idei Trójmorza (Tri Marium) należy upatrywać w Rzeczpospolitej Obojga Narodów. To właśnie myśl polityczna wspólnoty narodów (Polski, Litwy oraz przez pewien okres Rusi) była bezpośrednim bodźcem do ukształtowania pojęcia Intermarium a więc historycznego Międzymorza. Ważnym elementem tej myśli było powołanie wspólnoty różnych narodów poprzez punkty wspólne, jak podobne tradycje czy wspólne wartości w tym wypadku wartość wolności i suwerenności jako nadrzędnego wskaźnika porządkującego relacje wewnątrz krajów Międzymorza. Oczywiście celem tego projektu politycznego i społecznego było utrwalanie suwerenności poprzez intensywną współpracę między krajami „zrzeszonymi”.

Bardzo istotnym elementem mającym być gwarantem skutecznego działania międzymorza miał być trwały sojusz między krajami znajdującymi się między Morzem Czarnym i Bałtyckim. Widać więc jasno iż działania historyczne mające prowadzić do realizacji celu jakim było wtedy jeszcze Międzymorze niewiele odbiegają od współczesnego postrzegania Trójmorza jako pewnej siły i przeciwwagi politycznej, społecznej i gospodarczej do imperialistycznych zapędów Federacji Rosyjskiej jak i próby dominacji niemieckiej na zachodzie. Koncepcja ta więc, od początku z pewnymi modyfikacjami, miała zapewnić stabilność regionowi.

Jej źródło znajdowało się w koncepcji Rzeczpospolitej Obojga Narodów której egzemplifikację stanowiło powołanie unii realnej między Wielkim Księstwem Litewskim a Koroną Królestwa Polskiego na mocy unii lubelskiej z 1569 roku. Dało to nowy impuls rozwojowy i zbudowało realną siłę Rzeczpospolitej Obojga Narodów zapewniając stabilizację i rozkwit gospodarczy. Bardzo często w literaturze, właśnie na pamiątkę unii związanej przez Jagiellonów, ideę międzymorza nazywa się „polityką jagiellońską”.

Idea Międzymorza na nowo znalazła swoich zwolenników w konserwatywnym stronnictwie Czartoryskich- Hotel Lambert. Planowano odtworzyć wspólnotę polsko-litewską sfederowaną z południowymi Słowianami, Czechami, Słowacją, Węgrami i

Rumunią gdzie Polska miała pełnić funkcję lidera i swoistego mediatora między zwaśnionymi stronami (Węgry ze Słowacją oraz Węgry z Rumunią). Plan ten jednak się nie powiódł. Kolejną próbą realizacji tej idei była idea Marszałka Józefa Piłsudskiego który liczył na mocny sojusz krajów regionu w kontrze do ZSRR i odradzających się Niemiec. Po wojnie ideę Międzymorza mocno akcentował Rząd RP na uchodźctwie.

Jednak dopiero od spotkania w Dubrowniku w 2016 roku Prezydentów Polski i Chorwacji Inicjatywa Trójmorska (Tri Marium) zaczęła się realizować i stawać się faktem. W nowych okolicznościach politycznych, gospodarczych i społecznych miała i ma pełnić zadania zbliżone do jej poprzedniczki- przeciwwaga dla imperialnych zakusów Rosji oraz super państwowych dążeń Niemiec- poprzez instytucje europejskie- tworząc realną alternatywę rozwojową nie tylko dla krajów naszego regionu ale również dla pozostałej części Europy.

Trójmorze jako wspólnota tradycji historii i wartości

Trójmorze, jak podano wyżej, zrodzone w specyficznych warunkach politycznych i społecznych wśród ludności bliskiej geograficznie, aby mogło zaistnieć odwoływało i odwołuje się do wspólnoty wartości i losu. Nie można nie nadmienić, że działania w Trójmorzu i wcześniej w Międzymorzu zostały podjęte przez ludność wyznania chrześcijańskiego (przy pełnym poszanowaniu mniejszości żydowskiej i muzułmańskiej) w szczególności poprzez katolików. Jest to o tyle istotne że bliskość obrzędowa sprawiła zbliżenie się tradycji i wartości jakie przyświecały narodom tworzącym Międzymorze- późniejszą koncepcję Trójmorza. Jednak religijność i wspólnota tradycji (znaczący udział Słowian i bliskość geograficzna prowadząca do dyfuzji kulturowej) to nie wszystko.

Oczywiście te cechy umożliwiły zwiększenie współpracy jednak jej celem było zapewnienie rozwoju i bezpieczeństwa. Nastąpiło nawiązanie wspólnoty celów, co możemy obserwować w tej chwili. Zrozumienie iż jedynie we wzajemnych sojuszach możemy zachować suwerenność i bezpieczeństwo wpłynęły na to, w połączeniu z przykrymi doświadczeniami historycznymi, że idea ta może być wcielana w życie.

Inicjatywa Trójmorza jako droga do budowania potencjału politycznego i gospodarczego regionu

Ważnym aspektem na który wpłynęły działania zmierzające do realizacji idei Trójmorza jest budowa potencjału politycznego, gospodarczego i społecznego. Działanie wspólnotowe może, i przynosi rezultaty, w postaci silnego impulsu rozwojowego. Synergia działania może stać się siłą napędową decyzji politycznych. Zsumowanie kapitału ludzkiego czy też siły gospodarki krajów Trójmorza może nie tylko oddziaływać na region ale również na Europę Zachodnią czy też ogólnie na sytuację na świecie. Potencjał liczby ludności, uczelni, instytutów badawczych może poważnie zmienić rozkład sił w Europie oraz na nowo położyć akcenty zapewniając stabilizację i stając się siłą niwelującą napięcia zarówno wewnątrz wspólnoty jak i poza nią. Zsumowanie potencjałów spowoduje wzrost możliwości decyzyjnych oraz sprawi, że negatywne działania imperialnej Rosji czy też niebezpieczne tendencje w samej Unii Europejskiej jakim jest budowa Superpaństwa zostaną zablokowane.

Wzrost wymiany gospodarczej, wymiana technologii oraz poprawa komunikacji i infrastruktury spowoduje, że, na pierwszy rzut oka słabsze, kraje Wspólnoty Trójmorskiej zaczną się intensywnie rozwijać i bogacić. Istotnie poprawi się też infrastruktura bezpieczeństwa niwelując niebezpieczne działania Rosji. Potencjał ludnościowy, surowcowy i gospodarczy może zaowocować iż kraje Trójmorza zaczną się wzmacniać i bogacić przy zachowaniu swojej suwerenności i tożsamości, co jest niezmiernie ważne by ta inicjatywa miała szanse na przetrwanie.

Rola Polski w inicjatywie Trójmorza

Jak zostało wspomniane wyżej idea Międzymorza jest ideą Polską która poprzez potencjał i nośność Polskiej kultury w XVI wieku została zaszczerpiona w krajach regionu. Nie można więc odmówić Polsce wiodącej roli w Inicjatywie Trójmorza. Stale rozwijana myśl społeczna i polityczna jaką jest Wspólnota Narodów Trójmorza wprowadziła ją na nowe tory i przy korzystnym układzie politycznym oraz gospodarczym może zostać w pełni realizowana.

Ważnym zadaniem Polski jako największego kraju regionu oraz pomysłodawcy działań na rzecz Wspólnoty Narodów Trójmorza jest nie tylko sugerowanie tematyki oraz rozwiązań, ale co najważniejsze pilnowanie spójności działań przy jednoczesnym pełnym poszanowaniu suwerennych decyzji danego kraju zrzeszonego w inicjatywie Trójmorza. Ważnym jest również zapewnienie przez Polskę szerokiej akcji promocyjnej tej inicjatywy jako wspólnego dobra wszystkich narodów Trójmorza. Bycie swoistym akceleratorem zmian oraz pełnienie roli inspiratora wymaga od Polski przedstawienia się na działanie zgodne z ideą budowania wspólnoty oraz akceptacji różnorodności. Zadaniem Polski jest również szukanie sojuszników tej inicjatywy poza krajami „zrzeszonymi” w inicjatywie Trójmorskiej. Takie działania Polska podejmuje o czym świadczy wielkie zainteresowanie USA tym przedsięwzięciem.

Polska ma za zadanie dawać przykład przemian gospodarczych i otwarcia się na współpracę w wielu aspektach życia społecznego. Ogromną misją Polski jest również poszerzać tę inicjatywę, co z sukcesem robi, o nowe kraje między innymi Ukrainę. Działania na rzecz bezpieczeństwa i budowy stabilizacji w regionie spoczywają oczywiście na wszystkich krajach regionu jednak to Polska jako inicjator i twórca tej idei jest szczególnie predestynowana do wzięcia odpowiedzialności za dalszy rozwój Inicjatywy Trójmorskiej. Wszelkie działania instytucji rządowych i większości NGOów jest tego przykładem. Ważnym aspektem jest wsparcie polityczne. Dlatego też istotnym jest żeby nie zaprzepaścić szansy na działanie na rzecz budowania Wspólnoty Narodów Trójmorza.

Geopolityka w kontekście Trójmorza

Działanie na rzecz budowy Wspólnoty Trójmorza jest też dużym wyzwaniem geopolitycznym. W globalizującym się świecie, gdzie nie tylko procesy kulturowe czy gospodarcze stają się bardzo mocno zależne od siebie, coraz ważniejszym jest budowanie wspólnego potencjału. Koniecznym staje się skupienie się na takich działaniach.

Słynna teza Francisa Fukuyamy o „końcu historii” okazała się tylko chwilowym mirażem. Odradzające się ambicje imperialne Rosji, neokolonializm Afryki,

niebezpieczne tendencje centralistyczne w Unii Europejskiej czy też zagrożenia terrorystyczne spowodowały, że świat który starano się przedstawić jako wolny i bezpieczny stawia przed nami coraz to większe wymagania. Geopolityczny post zimnowojenny ład przestał istnieć, koniecznym staje się więc realizacja nowej formuły która zapewni rozwój bezpieczeństwa w naszym regionie tak istotnym pod kątem bezpieczeństwa światowego.

Nasz region stanowi bezpośrednią granicę między dwoma wizjami polityki. Szczególnie obecnie, wojna na Ukrainie pokazała jak istotny z punktu widzenia bezpieczeństwa światowego jest nasz region. Jego słabość może powodować kompletną destabilizację ładu światowego. Dlatego też z punktu widzenia Geopolityki i stabilizacji Świata nasz region staje się kluczowy. Jego siła stanowi o utrzymaniu ładu politycznego. Żeby go jednak utrzymać należy wzmocnić go poprzez działania na rzecz budowy Wspólnoty Narodów Trójmorza zdolnej poprzez trwałe sojusze odeprzeć polityczne, gospodarcze jak i militarne zagrożenia.

Idea wspólnoty narodów i jej wpływ na budowanie “Jedności, Solidarności i Pokoju”

Wspólnota jako taka działa dla dobra swoich członków budując między nimi: jedność- nie można tego mylić z jednakowością. Z jedności w działaniach i celach rodzi się solidarność w rozumieniu „Jedni drugich brzemiona noście”. Solidarność rozumiana jako pomocniczość i wspólne działanie dla dobra rodzi pokój. Pokój jest więc ostatnim i wieńczącym elementem tej triady. Bez jedności nie może istnieć solidarność bez solidarności nie może zaistnieć pokój. Ta implikacja logiczna powinna zostać mottem przewodnim budowania każdej wspólnoty, szczególnie wspólnoty narodów. Działania takie głosił Czcigodny Sługa Boży Robert Schuman.

On po II wojnie światowej kiedy wydawało się że Świat a w szczególności Europa nie podniesie się, podjął dzieło, które można rzec było nieświadomą kontynuacją polskiej myśli społecznej i politycznej a więc Wspólnoty Narodów, którego emanacją była, oczywiście niepozbawiona wielu wad, Rzeczpospolita Obojga Narodów. Udoskonalenie koncepcji Wspólnoty Narodów o mocne oparcie jej na wartościach i tej

implikacji logicznej Jedność – Solidarność – Pokój, przy jednoczesnym poszanowaniu integralności każdego z podmiotów przyniosło ogromny skok rozwojowy dla Europy Zachodniej. Pokazało to, że właśnie ta koncepcja jest słuszna i dzięki niej możliwy jest sukces. Pogodzenie tak poranionych i zwaśnionych stron było możliwe dzięki budowaniu Wspólnoty opartej na wartościach.

Dlatego też tworząc Wspólnotę Narodów Trójmorza warto czerpać z myśli Czcigodnego Sługi Bożego Roberta Schumana. Jego wizja Wspólnoty Narodów jest w pełni uniwersalna dzięki odwołaniu się do uniwersalnej wizji chrześcijańskiej gdzie prawdziwe spełnienie osiąga się we wspólnocie.

Dlatego też Czcigodny Sługa Robert Schuman i jego koncepcje powinny być w pełni wykorzystane podczas budowy projektu Trójmorskiego. Jego oparcie na klasycznych wartościach jak dobro, prawda i piękno są metodą na budowę dobrze funkcjonującej wspólnoty. Kryzys w Unii Europejskiej jest więc spowodowany niczym innym jak odejściem od podejścia Czcigodnego Sługi Bożego Roberta Schumana i odrzucenie wspólnoty niezależnych i suwerennych podmiotów na rzecz centralizacji i uniformizacji. Doświadczenia te powinny jasno pokazać decydentom z krajów Trójmorza, żeby iść drogą którą wyznaczył Czcigodny Sługa Boży Robert Schuman, Alcide de Gasperi i Konrad Adenauer. Bardzo jasno wybrzmiewa to również wśród przedstawicieli krajów – członków Trójmorza- ich główną obawą jest przekształcenie Trójmorza w kolejną centralistyczną organizację gdzie głównym rozdającym karty będzie jeden gracz. Dlatego też bardzo istotne w kreowaniu dalszej integracji jest zapewnienie mechanizmów zapewnienia równych szans i praw dla każdej ze strony bez względu na ich sytuację społeczną czy też gospodarczą. Mechanizmy te wytyczył właśnie swoim podejściem Robert Schuman mówiąc o Wspólnocie Narodów. Paradoksalnie właśnie ta koncepcja pasuje do działań nie tylko w Europie Zachodniej ale daje możliwości działania w regionie Europy Środkowo-Wschodniej.

Instytucje dla Trójmorza i ich znaczenie (Platforma Rozwoju Relacji w Trójmorzu)

Działania instytucji można postrzegać w kilku aspektach: socjologicznym, prawno- administracyjnym czy też ekonomicznym. Sprawne działanie instytucji więc zależne jest od korelacji tych aspektów - od wyważenia tych podejść. Traktując Instytucję jako system społeczny musimy zdać sobie sprawę iż prawidłowe działanie jednego podsystemu jest uzależnione od drugiego. Możemy wyróżnić wiele definicji instytucji. Ta zaproponowana przez J. H. Turnera: „szczególny rodzaj struktury, której pozycje statusu społecznego zorganizowane są wokół problemów, które członkowie danego społeczeństwa uważają za najważniejsze, normy kierujące zachowaniami w obrębie tych pozycji są ogólne i dobrze znane członkom danego społeczeństwa, a osoby grające określone role odczuwają imperatyw moralny, ponieważ owe normy nasycone są wartościami i przekonaniami na temat tego, co jest dobre, a co złe”. Ujęcie to jednak mimo swojej słuszności obejmuje jedynie aspekt społeczny oraz nie jest pełna. Twierdzenie o odczuwanym „imperatywie moralnym” możemy uważać iż jasno odnosi się do sytuacji modelowej jednak nie zwraca uwagi na kontekst interesów i działania korzyści i strat. Dlatego też definicja ta powinna być uzupełniona o kontekst. Dlatego też bardziej ogólna definicja przedstawiona przez N. Goodmana jest stanowczo bardziej pojemna: „stosunkowo trwałe układy kulturowe i strukturalne, które rozwijają się albo zostają specjalnie zaplanowane w celu rozwiązania stale pojawiających się problemów społecznych” jednak i ona nie obejmuje całości zagadnienia. Jest ona jednak bliska pojęciu instytucji stosowanej w wielu naukach, skupia się jednak na celowości działania. Co szczególnie istotne dla opracowania modelu integracji. Ekonomiści zwracają uwagę, że instytucja ze swojej natury nie musi realizować celów społecznych, może działać poza tymi celami. Często wiąże się to z rozumieniem, jakie występuje w polskim prawie, instytucji tożsamego z organizacją. Jednak to celowość jaką jest integracja stanowi clue działań na rzecz Trójmorza.

Po analizie badań – rozmów z członkami organizacji społecznych zajmujących się Trójmorzem pragniemy zaproponować konkretne rozwiązania praktyczne, które

nie mają być alternatywą dla Inicjatywy Trójmorskiej ale być jej wsparciem. Ważnym celem jaki ma zostać osiągnięty jest rozpoczęcie operacjonalizacji i pracy nad konkretnymi rozwiązaniami mającymi wspomóc kształtowanie się stabilnych instytucji dla Inicjatywy Trójmorskiej i Trójmorza. Ważnym i godnym zauważenia jest fakt, że przedstawione przez nas rozwiązania są zgodne z duchem Wspólnoty Narodów zachowujących swoją podmiotowość. Ważnym inspiratorem jest dla nas postać Czcigodnego Sługi Bożego Roberta Schumana i jego koncepcji Wspólnoty Narodów Europy.

Pragniemy jednak nie przedstawić teoretycznego i ideologicznego założenia, ale praktyczne rozwiązania w przestrzeni społecznej, gospodarczej i politycznej. Stanowi to kolejny istotny wkład w koncepcję Trójmorza i jako taki powinien być szeroko promowany również przez wszystkich zainteresowanych tą koncepcją. Koncepcja ta została szeroko omówiona na 3 międzynarodowych konferencjach oraz prezentowana w Pradze, Budapeszcie czy też Bratysławie podczas spotkań z przedstawicielami krajów regionu. Poprzedzona została długimi godzinami analiz i jest elementem konsensusu wielu organizacji. Nasze instytucje wsparcia nazwaliśmy „Platformą Rozwoju Relacji w Trójmorzu”. Wynika stąd jasno że nasze działania mają charakter wspólnotowy. Określiliśmy następujące instytucje:

1. Trimarium Think Tank Forum- ma być Think-Tankiem będącym wsparciem eksperckim w Integracji Narodów Trójmorza, pełniąc także rolę analityczną na potrzeby Inicjatywy Trójmorskiej (3SI, Three Seas Initiative)

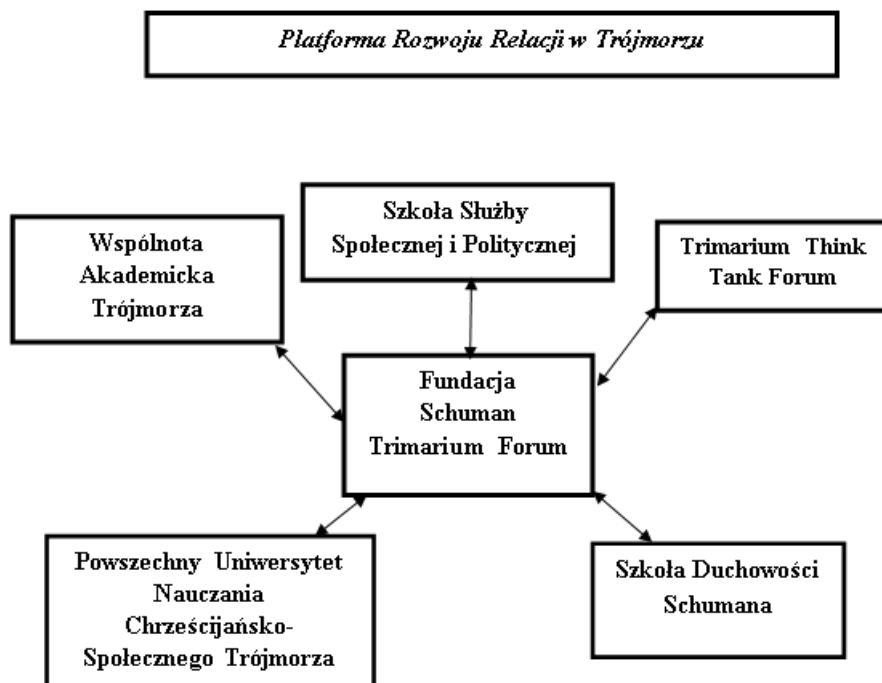
2. Szkoła Służby Społecznej i Politycznej- której zadaniem będzie szkolenie oraz przygotowywanie merytorycznie i formacyjnie, przyszłych liderów politycznych i kadr urzędniczych różnego szczebla dla instytucji europejskich, Narodów Trójmorza i Inicjatywy Trójmorza (3SI, Three Seas Initiative). Szkoła będzie ściśle współpracować z Instytutem Trójmorskim

3. Fundacja Schuman Trimarium Forum- której celem będzie realizacja projektów społecznych, gospodarczych i rozwojowych na rzecz Trójmorza. Będzie również swoistym akceleratorem dalszych działań w zakresie integracji oraz koordynatorem w funkcjonowaniu pozostałych instytucji Platformy Rozwoju Relacji w Trójmorzu,

4. Wspólnota Akademicka Trójmorza- będzie instytucją wspomagającą integrację kadry akademickiej w Trójmorzu nakierowanej na wartości, chrześcijańskie oraz budującą relacje wspólnotowe pomiędzy Uniwersytetami w Trójmorzu w myśl Czcigodnego Sługi Bożego Roberta Schumana. Ma również na celu wspieranie synergii w obszarze badań naukowych i edukacji oraz współpracy akademickiej między szkołami wyższymi w Trójmorzu

5. PUNCS (Powszechny Uniwersytet Nauczania Chrześcijańsko-Społecznego) Trójmorza- instytucja działająca na zasadzie Uniwersytetu Ludowego ma prowadzić edukację z zakresu wdrażania norm i zasad myśli chrześcijańsko- społecznej do praktyki w różnych wymiarach życia społecznego.

6. Szkoła Duchowości Schumana- ma za zadanie wspierać i formować liderów w duchu wartości chrześcijańskich i wspólnoty. Budować morale i być wsparciem dla nich i ich działania nakierowanych na wartości.

dr Filip Ludwin

Model integracji Europy Środkowo-Wschodniej: od organizacji pozarządowej do międzynarodowej (zarys koncepcji)

Makroregion Europy Środkowo-Wschodniej¹ – a konkretnie obszar obejmujący terytorium pomiędzy Morzem Bałtyckim, Czarnym i Adriatyckim, nazywany często (raczej w przeszłości) Międzymorzem² (czy w zlatynizowanej formie – *Intermarium*) lub bardziej współcześnie Trójmorzem (*Trimarium*) – od wieków stanowił przedmiot różnorodnych koncepcji integracji międzynarodowej. Pomimo ogromnej różnorodności kulturowej, językowej, etnicznej czy politycznej tej części Europy podejmowano z różnych stron próby znalezienia optymalnego oraz adekwatnego modelu współpracy regionalnej. Niekiedy te usiłowania były przejawem chęci uzyskania dominacji politycznej przez jeden z regionalnych ośrodków władzy (wcześniej o charakterze dynastycznym, w czasach późniejszych – państwowym bądź narodowym), niekiedy były wyrazem wspólnych dążeń i interesów równoprawnych partnerów. Nie to jest jednak w tym miejscu istotne. Chodzi jedynie o wskazanie, że mówienie o międzynarodowej kooperacji w omawianym regionie jest mocno związane z jego historią oraz nie jest zjawiskiem nowym. Brak zinstytucjonalizowanych form integracji obejmujących obecnie całą Europę Środkowo-Wschodnią – albo przynajmniej większość jej obszaru – nie przekreśla w żadnej mierze zasadności poszukiwania atrakcyjnego dla wszystkich państw regionu modelu międzynarodowej współpracy i integracji. Można powiedzieć nawet więcej: zaniechanie takich

¹ Termin „Europa Środkowo-Wschodnia” w niniejszym tekście jest rozumiany w mocno zbliżony sposób do znaczenia, jakie nadał mu jego twórca, Oskar Halecki, *Historia Europy – jej granice i podziały*, przeł. J.M. Kłoczowski, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 1994, s. 159-161.

² Dzieje Międzymorza w przekrojowy i interesujący sposób przedstawia M.J. Chodakiewicz, *Międzymorze*, 3S Media-Fundacja Niezależny Zespół Badawczy, Warszawa 2017. Zob. także P. Waingertner, *Międzymorze – wizja, iluzja czy... racja stanu? Z dziejów polskiej myśli i praktyki politycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2022.

poszukiwań byłoby zerwaniem pewnej tradycji politycznej oraz ciągłości historycznej charakterystycznych dla Między- czy Trójmorza.

Pierwszych impulsów do stworzenia pewnej wspólnej organizacji władzy w regionie można doszukiwać się już w kierunku polityki zagranicznej Kazimierza Wielkiego. Niemożność odzyskania w XIV w. przez Królestwo Polskie Śląska i Pomorza skłoniła w czasach panowania Kazimierza Wielkiego możnowładców i mieszczan małopolskich do szukania możliwych dróg rozwoju na wschodzie i południu w kierunku Morza Czarnego (Ruś Halicka)³. Następnie różnorodne koligacje i układy dynastyczne stopniowo doprowadziły do wykształcenia pewnych form zorganizowania władzy nad większą częścią Międzymorza. Najpierw była to unia personalna polsko-węgierska (Ludwik Węgierski), w dalszej kolejności – polsko-litewska (Jagiellonowie), ostatecznie przekształcona w 1569 r. w unię realną Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego występujących wspólnie jako Rzeczpospolita Obojga Narodów. Istotne znaczenie ma przy tym również fakt, że przedstawiciele dynastii jagiellońskiej u szczytu jej potęgi (XV-XVI w.) zasiadali nie tylko na tronie polskim i litewskim, ale także czeskim oraz węgierskim. Region Europy Centralnej znajdował się również w orbicie zainteresowań austriackiej dynastii Habsburgów, których polityka doprowadziła ostatecznie do uformowania w 1867 r. unikatowego wielokulturowego organizmu politycznego, jakim były Austro-Węgry, *notabene*, znacząco wykraczające, pomimo swojej nazwy, poza naród austriacki i węgierski⁴. Również w XIX w. potrzebę stworzenia regionalnej federacji podkreślał w swojej działalności politycznej książę Adam Czartoryski. W czasach nam bliższych idea integracji ziem i narodów Europy Środkowo-Wschodniej była szczególnie popularna w kręgach politycznych II

³ A. Rachuba, *I Rzeczpospolita w regionie Międzymorza na przestrzeni wieków*, [w:] *Międzymorze. Nadzieje i ograniczenia w polityce II Rzeczypospolitej*, (red.) E. Znamierowska-Rakk, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2016, s. 19.

⁴ W istocie, Austriacy i Węgrzy stanowili w Austro-Węgrzech mniejszość - na 52 mln mieszkańców państwa ok. 30 mln stanowili bowiem Słowianie (J. Buszko, *Austro-Węgry w latach 1870-1914*, PWN, Warszawa 1957, s. 5)

Rzeczypospolitej doby międzywojnia⁵. Przybierała różne formy: od koncepcji federacyjnej Józefa Piłsudskiego, przez projekt Związku Bałtyckiego, ruch prometejski do idei Międzymorza lansowanej w latach 30. XX wieku przez polskiego ministra spraw zagranicznych, Józefa Becka.

Tendencje integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej bardzo szybko zaznaczają się także po upadku komunizmu i zakończeniu „zimnej wojny”. Pojawiają się nowe międzynarodowe formy współpracy państw w regionie pomiędzy Morzem Bałtyckim, Czarnym i Adriatyckim. W 1989 r. Austria, Jugosławia, Węgry i Włochy tworzą Quadragonale (po dołączeniu Czechosłowacji w 1990 r. jako Pentagonale, po przystąpieniu Polski w 1991 r. jako Hexagonale, a ostatecznie od 1992 r. pod nazwą Inicjatywy Środkowoeuropejskiej). W 1991 r. Litwa, Łotwa i Estonia decydują się na utworzenie Zgromadzenia Bałtyckiego. W 1991 r. utworzona zostaje Grupa Wyszehradzka (Polska, Węgry, Czechosłowacja – po jej upadku w 1993 r. odrębnie jako Czechy i Słowacja). Polska, Litwa, Łotwa i Estonia współpracują na forum, powstałej w 1992 r., Rady Państw Morza Bałtyckiego (w tym przypadku format współpracy obejmuje jeszcze państwa nordyckie i Niemcy; do 2022 r. członkiem Rady była również Rosja). W 1992 r. powstaje Środkowoeuropejska Strefa Wolnego Handlu (CEFTA – *Central European Free Trade Agreement*) – pierwotnie zawiązana przez Polskę, Czechosłowację i Węgry; z biegiem czasu rozszerzona o kolejne państwa regionu. O wspólnej tożsamości regionu świadczy w pewnym sensie również największe w historii Unii Europejskiej jej rozszerzenie w 2004 r. o 10 państw, z czego aż 8 to państwa Europy Centralnej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Słowenia). Szybko (w 2007 r.) do UE dołącza również Rumunia i Bułgaria. Chorwacja staje się natomiast państwem członkowskim UE w 2013 r. Gwoli ścisłości, wspomnieć jeszcze należy, że niektóre z państw Europy Środkowo-Wschodniej (Rumunia, Bułgaria, Serbia, Północna Macedonia, Mołdawia, Ukraina) są również członkami Organizacji Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego (BSEC – *Organization of the Black*

⁵ Szerzej zob. *Międzymorze. Nadzieje i ograniczenia w polityce II Rzeczypospolitej*, dz. cyt., *passim*; L. Wyszczeliski, *Polska mocarstwowa. Wizje i koncepcje obozów politycznych II Rzeczypospolitej*, Bellona, Warszawa 2015, *passim*.

Sea Economic Cooperation), zapoczątkowanej porozumieniem z 1992 r., a przekształconej w organizację międzynarodową w 1999 r.

Ostatnim z projektów pogłębienia współpracy międzynarodowej w Europie Środkowo-Wschodniej jest Inicjatywa Trójmorza (*Three Seas Initiative* lub *3SI*) zaproponowana w 2015 r. w Nowym Jorku przez prezydenta Polski Andrzeja Dudę i prezydent Chorwacji Kolindę Grabar-Kitarović, a zainaugurowana rok później na szczycie w Dubrowniku. Koncepcja Trójmorza obejmuje wszystkie wschodnie państwa członkowskie UE (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa, Łotwa, Estonia, Rumunia, Bułgaria, Chorwacja, Słowenia), Austrię, a od września 2023 r. również Grecję. Wszystkie państwa Trimarium przynależą do UE i Rady Europy, a prawie wszystkie także od Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) – wyjątkiem jest jedynie Austria, od 1955 r. państwo neutralne. Inicjatywa Trójmorza wyrasta z przekonania o konieczności wzmocnienia regionalnej współpracy gospodarczej przede wszystkim w wymiarze energetyki, logistyki, transportu i telekomunikacji. Jest odpowiedzią na niedostatecznie rozwiniętą w Europie Środkowo-Wschodniej sieć powiązań infrastrukturalnych i szlaków komunikacyjnych na linii północ-południe. Co istotne, nie jest przy tym w żadnej mierze – tak samo zresztą jak i wszystkie inne formy współpracy w regionie – porozumieniem politycznym sprzecznym z integracją w ramach UE, lecz jej dopełnieniem i rozwinięciem w państwach o podobnych doświadczeniach historycznych oraz zmagających się z podobnymi bieżącymi problemami gospodarczymi.

Na chwilę obecną Inicjatywa Trójmorza jest wyłącznie porozumieniem politycznym i nie stanowi zinstytucjonalizowanej formy współpracy państw – nie jest rządową organizacją międzynarodową w rozumieniu prawa międzynarodowego publicznego. Biorąc jednak pod uwagę jej szeroko zakrojone cele, osiągnięte dotychczasowe sukcesy, jak również szereg współczesnych wyzwań i zagrożeń – przede wszystkim związanych z trwającą od 2022 r. wojną na Ukrainie – warto zastanowić się nad dalszym możliwym i pożądanym rozwojem Inicjatywy Trimarium. Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie w zarysie możliwego modelu pogłębienia integracji w Europie Środkowo-Wschodniej i zainicjowanie szerszej dyskusji w tym

wymiarze. Mówiąc bardziej ściślej, chodzi o wstępne zarysowanie możliwych ram instytucjonalnych współpracy międzynarodowej obejmującej swoim zasięgiem całą Europę Środkowo-Wschodnią. W pierwszej kolejności trzeba natomiast przyjrzeć się dotychczasowym formom kooperacji między państwami regionu.

Formy współpracy państw w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 r.

Jednym z największych problemów związanych z formami współpracy i integracji w Europie Środkowo-Wschodniej jest ich niski stopień zorganizowania lub stosunkowo niewielki zasięg geograficznych poszczególnych inicjatyw politycznych. W zasadzie odnosi się to do wszystkich organizacji lub porozumień międzynarodowych wspomnianych wyżej we Wprowadzeniu. Niewątpliwie było ich wiele i zostały zawiązane w celu realizacji wielu zróżnicowanych celów. Świadczy to o żywotności regionalnych prądów i tendencji integracyjnych, wysokiej świadomości politycznej elit rządzących, jak i samych społeczeństw, oraz, ogólnie rzecz ujmując, jest bardzo dużą zaletą. Z drugiej jednak strony, trzeba przyznać, że istotną słabością ustanowionych po 1989 r. regionalnych form współpracy państw jest pewnego rodzaju stagnacja i brak dalszego intensywnego rozwoju.

Zapewne jest to związane z zachodnioeuropejskim, nastawionym na szybkie dołączenie do UE, kierunkiem polityki zagranicznej większości państw regionu po upadku komunizmu. Oczywiście, niewątpliwym sukcesem było wstąpienie większości państw Europy Środkowo-Wschodniej do Unii Europejskiej. Było to dowodem na przeprowadzenie z sukcesem ogromnej transformacji ustrojowej i gospodarczej, oraz na szybkie dostosowanie się do zachodnioeuropejskich standardów i całego unijnego *acquis communautaire*. Wszystko to jest rzeczą jasną i nie podlegającą żadnej dyskusji. Wydaje się jedynie, że w dynamicznych (skądinąd, w pełni zrozumiałych i potrzebnych) dążeniach do jak najszybszej integracji na linii wschód-zachód (integracja w ramach UE) poniechano w pewnym stopniu kwestię integracji na linii północ-południe (integracja regionalna w Europie Środkowo-Wschodniej). Jest zrozumiałe, że z punktu widzenia społeczeństw omawianej części Europy integracja europejska była kwestią ważniejszą i bardziej priorytetową w czasach końca XX i początku XXI w. Proces integracji europejskiej posiadał przy tym niebagatelne znaczenie symboliczne –

państwa, którym kulturowo znacznie bliżej było do cywilizacji zachodnioeuropejskiej, a które po II wojnie światowej znalazły się we wschodniej strefie wpływów, powróciły po latach do swojej kolebki. Nie zwalnia to jednak z obowiązku myślenia o polityce zagranicznej również w kategoriach bardziej lokalnych i regionalnych, zwłaszcza po prawie 20 latach członkostwa większości państw regionu w UE. Pewien etap (proces akcesji do UE) w historii najnowszej Polski i innych państw wschodniej flanki UE został już zamknięty. Nie może to oczywiście oznaczać utraty zainteresowania sprawami unijnymi. Jak najbardziej odgrywają one rolę pierwszoplanową i bezsprzecznie pozostają ważne. Warto jedynie pamiętać przy tym, że integracja i współpraca w mniejszym wymiarze również mają swoje znaczenie i mogą z powodzeniem współgrać z integracją europejską, która zachodzi niejako na wyższym, prawie kontynentalnym, poziomie. Przykłady takich organizacji regionalnych, jak Unia Beneluksu czy Rada Nordycka, wyraźnie pokazują, że integracja europejska może doskonale dopełniać się ze współpracą regionalną.

Dowodem na niski stopień rozwoju regionalnej współpracy międzynarodowej w Europie Środkowo-Wschodniej będzie zwięzły przegląd obecnie funkcjonujących w niej form kooperacji państw. Uwaga zostanie zwrócona na następujące instytucje:

- 1) Inicjatywa Środkowoeuropejska;
- 2) Grupa Wyszehradzka;
- 3) Zgromadzenie Bałtyckie;
- 4) Rada Państw Morza Bałtyckiego;
- 5) Inicjatywa Trójmorza.

Z analizy zostanie wyłączona CEFTA (Środkowoeuropejskie Porozumienie o Strefie Wolnego Handlu) i BSEC (Organizacja Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego). Cele CEFTA są bardzo silnie związane z polityką UE, a sama organizacja stanowi niejako pewien etap poprzedzający i prowadzący swoich członków

do członkostwa w UE⁶. Wszyscy byli członkowie CEFTY po przystąpieniu do UE opuszczali tę pierwszą, a wszystkie jej obecne państwa członkowskie są zainteresowane akcesją do UE. Nie można zatem uznać tej organizacji za realizującą swoiście regionalne i autonomiczne cele. Z kolei BSEC nie wchodzi w spektrum niniejszych analiz z uwagi na fakt, że jej niektóre państwa członkowskie (Rosja, Turcja, Azerbejdżan, Albania) zdają się być zbyt odległymi, kulturowo lub politycznie, od przyjętego w niniejszej pracy rozumienia Europy Środkowo-Wschodniej.

Ad 1) Inicjatywa Środkowoeuropejska (CEI – *Central European Initiative*) pod swoją obecną nazwą funkcjonuje od 1992 r. Poprzedzona była Inicjatywą Czterostronną (Quadragonale) zawartą w 1989 r. przez Włochy, Austrię, Jugosławię i Węgry, następnie przekształconą w Pentagonale (po dołączeniu Czechosłowacji w 1990 r.) oraz w Hexagonale (po dołączeniu Polski w 1991 r.). CEI jest najstarszą formą regionalnej współpracy i powstała z inicjatywy Włoch obawiających się dominacji Niemiec w regionie Europy Środkowej po 1989 r. Na chwilę obecną składa się z 17 członków: Włoch, Słowenii, Chorwacji, Bośni i Hercegowiny, Serbii, Czarnogóry, Północnej Macedonii, Albanii, Bułgarii, Rumunii, Mołdawii, Węgier, Czech, Słowacji, Polski, Ukrainy i Białorusi. Austria opuściła CEI w 2018 r. W latach 90. ubiegłego wieku państwo to szybko skoncentrowało się na przygotowaniach do akcesji do UE i straciło zainteresowanie współpracą regionalną⁷. Ogólnym celem Inicjatywy Środkowoeuropejskiej jest wspieranie integracji europejskiej poprzez rozwijanie współpracy regionalnej. Obecnie CEI skupia się głównie na zrównoważonym („zielonym”) wzroście gospodarczym i działaniach na rzecz zapewnienia praworządności.

⁶ About CEFTA, <https://cefta.int/about/> [dostęp: 14.01.2024]; R. Dziuba, *CEFTA as a Proven Path to Accession to the European Union*, “Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” 2013, t. 16, nr 2, s. 63–78, <https://doi.org/10.2478/cer-2013-0012> [dostęp: 14.01.2024].

⁷ K. -P. Schwarz, *Austria and Visegrad: Interest converge in Central Europe*, <https://austriancenter.com/austria-and-visegrad/> [dostęp: 14.01.2024].

Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, CEI zrealizowała już przypisaną jej rolę i wymaga transformacji⁸. W swojej aktualnej postaci nie wydaje się, aby była w stanie odgrywać znaczącą rolę politycznej na arenie międzynarodowej. CEI nie prowadzi na chwilę obecną żadnych poważniejszych działań strategicznej rangi w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Największą zaletą tego porozumienia politycznego jest natomiast liczba jego członków (największa spośród wszystkich form współpracy w Europie Środkowo-Wschodniej) obejmująca prawie cały makroregion i dodatkowo Włochy. Słabością CEI jest natomiast słabo rozwinięta baza organizacyjna, niski poziom aktywności międzynarodowej, wystąpienie z niej Austrii oraz brak państw bałtyckich (Litwy, Łotwy, Estonii) w gronie jej członków. Format współpracy w ramach Inicjatywy Środkoeuropejskiej nie był również w stanie zapobiec wojnie w byłej Jugosławii⁹.

Ad 2) Grupa Wyszehradzka (do czasu rozpadu Czechosłowacji jako Trójkąt Wyszehradzki) jest mało sformalizowaną współpracą polityczną Polski, Czech, Słowacji i Węgier¹⁰. Powstała z inicjatywy prezydenta Czechosłowacji Václava Havla, a zainaugurowała swoją działalność na szczycie w Wyszehradzie w 1991 r., gdzie ówczesni prezydenci Polski (Lech Wałęsa) i Czechosłowacji (Václav Havel) i premier Węgier József Antalla podpisali deklarację o współpracy w dążeniu do integracji europejskiej¹¹. Pierwotnym celem Grupy było ułatwienie procesu integracji europejskiej i atlantyckiej państw założycielskich. Z kolei po akcesji Polski, Czech, Słowacji i Węgier do UE w 2004 r. Grupa Wyszehradzka koncentruje się na wzmacnianiu regionalnej tożsamości Europy Środkowej i wspieraniu rozszerzenia UE¹².

⁸ M. Czeszejko-Sochacka, K. Iwankiewicz, *Europejskie struktury współpracy – Inicjatywa Środkoeuropejska* [w:] *Integracja regionalna – kryzysy gospodarcze*, (red.) K. Piecha, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2003, s. 90.

⁹ Tamże, s. 90.

¹⁰ Szerzej nt. Grupy Wyszehradzkiej zob. A. Czyż, *Współpraca regionalna państw Grupy Wyszehradzkiej. Doświadczenia i perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018.

¹¹ Tekst deklaracji dostępny w Internecie pod adresem: <https://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/deklapl> [dostęp: 21.01.2024].

¹² Declaration of Prime Ministers of Republic of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their

Podstawową formą działania Grupy są cykliczne spotkania przedstawicieli państw członkowskich różnego szczebla, w tym coroczne szczyty szefów rządów. Każdego roku Grupie przewodniczy jedno z państw członkowskich na zasadzie rotacyjnej prezydencji. Jedynym sformalizowanym organem Grupy jest Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki utworzony w 2000 r. wspierający współpracę regionalną poprzez dofinansowywanie działalności organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Roczny budżet funduszu wynosi obecnie 10 mln USD¹³. Pomimo niewątpliwych sukcesów w umocnieniu przyjaznych relacji pomiędzy Polską, Czechami, Słowacją i Węgrami, podstawowym problemem Grupy Wyszehradzkiej jest jej bardzo niski zorganizowania instytucjonalnego. Grupa była w stanie dopiero w 2000 r. powołać jedyny wspólny organ, do tego o mocno ograniczonych kompetencjach. Z istoty swojej Grupa ograniczona jest tylko do czterech państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Ad 3) Zgromadzenie Bałtyckie (*Baltic Assembly*) jest organizacją międzynarodową złożoną z Litwy, Łotwy i Estonii, i kontynuuje międzywojenne tendencje regionalnej integracji w ramach tzw. Ententy Bałtyckiej (1934-1940)¹⁴. Zgromadzenie Bałtyckie powstało w 1991 r., a pełne ugruntowanie instytucjonalne i prawne uzyskało 3 lata później. Zgromadzenie jest nastawione na koordynację współpracy pomiędzy parlamentami narodowymi państw członkowskich i ściśle współpracuje z Bałtycką Radą Ministrów odpowiadającą analogicznie za koordynację na szczeblu rządowym. Wspólne coroczne posiedzenia Zgromadzenia i Rady noszą nazwę Rady Bałtyckiej (*Baltic Council*).

Każde z państw członkowskich deleguje do Zgromadzenia od 12 do 16 członków własnych parlamentów, w tym przewodniczącego i wiceprzewodniczącego delegacji. Każda reprezentacja narodowa powinna proporcjonalnie odzwierciedlać aktualny

accession to the European Union, <https://www.visegradgroup.eu/2004/declaration-of-prime> [dostęp: 21.01.2024].

¹³ About Us, <https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/> [dostęp: 21.01.2024].

¹⁴ Szerzej nt. Zgromadzenia Bałtyckiego zob. J. Grabowiecki, A. Piekutowska, *Procesy integracyjne w gospodarce światowej. Integracja w Europie Środkowej i Wschodniej oraz Północnej i Południowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2021, s. 140-150.

układ sił politycznych poszczególnych parlamentach. Przewodniczący delegacji i ich zastępcy formują Prezydium. Ponadto w strukturze organizacyjnej Zgromadzenia funkcjonuje jeszcze 6 komitetów ds.: ekonomicznych, energetycznych i innowacyjności; edukacji, nauki i kultury; zdrowia, spraw społecznych i rodziny; zasobów naturalnych i środowiska; bezpieczeństwa i obrony; budżetu i audytu. Zgromadzenia posiada także swój własny sekretariat.

Dużą zaletą Zgromadzenia Bałtyckiego jest jej formalnoprawny status organizacji międzynarodowej. Daje to Zgromadzeniu stabilną formułę działania i pewne znaczenie międzynarodowe. Działalność tej organizacji potwierdza także, że współpraca regionalna jest zasadna także w sytuacji, gdy wszystkie państwa członkowskie danej organizacji regionalnej należą jednocześnie do UE. Zwraca również uwagę fakt nawiązania relacji i stabilnej współpracy przez Zgromadzenie Bałtyckie z innymi europejskimi instytucjami regionalnymi (Rada Nordycka, Parlament Beneluksu – jedna z instytucji Unii Beneluksu). Z całościowej perspektywy Europy Środkowo-Wschodniej jako regionu problemem jest natomiast ograniczony skład Zgromadzenia obejmujący raptem trzy niewielkie państwa Europy Środkowo-Wschodniej o łącznej liczbie ludności wynoszącej jedynie ok. 6 mln ludzi.

Ad 4) Rada Państw Morza Bałtyckiego (CBSS – *Council of the Baltic Sea States*)¹⁵ powstała na mocy deklaracji kopenhaskiej z 1992 r., aczkolwiek sama deklaracja nie jest traktatem międzynarodowym i nie tworzyła żadnych prawnych zobowiązań dla państw-sygnatariuszy¹⁶. Powstanie CBSS jest kolejnym przykładem odpowiedzi na zmiany, jakie zaszły w regionie po zakończeniu „zimnej wojny”. W latach 90. ubiegłego wieku CBSS była nastawiona przede wszystkim na wzmocnienie współpracy i stabilizacji w regionie Morza Bałtyckiego. Obecnie Rada składa się z Niemiec, Danii, Norwegii, Szwecji, Finlandii, Litwy, Łotwa, Estonia, Polska, Islandia i Komisji Europejskiej. Do 2022 r. członkiem CBSS była także Rosja. W odpowiedzi na

¹⁵ Szerzej nt. CBSS zob. tamże, s. 131-140.

¹⁶ D. Szacawa, *Evolution of the Council of the Baltic Sea States: three decades of regional cooperation in the Baltic Sea Region (1991-2021)*, “IEŚ Policy Papers” 11/2021, Instytut Europy Środkowej, Lublin 2021, s. 16-17.

prorowadzenie wojny przeciwko Ukrainie pozostali członkowie Rady postanowili zawiesić jej członkostwo¹⁷; Rosja niedługo potem sama opuściła organizację¹⁸. Organami organizacji są: Rada (ministrowie spraw zagranicznych państw członkowskich oraz przedstawiciele UE), Komitet Wyższych Urzędników (przedstawiciele wyznaczeni przez ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich) oraz Sekretariat. Obecnymi priorytetami w działalności CBSS jest tożsamość regionalna, bezpieczeństwo regionu oraz zrównoważony i dostatni rozwój.

Rada Państw Morza Bałtyckiego jest dobrym przykładem na to, jak z luźnej formuły współpracy politycznej może na przestrzeni lat wykształcić się stabilna regionalna organizacja międzynarodowa¹⁹. Rada nie wyczerpała swojej formuły nawet po wejściu większości jej członków do UE, co jest kolejnym dowodem, że współpraca na poziomie regionalnym nie stoi w sprzeczności z szerzej zakrojoną integracją europejską. CBSS nie może stać się jednak reprezentantem całego regionu Europy Środkowo-Wschodniej, ponieważ skupia jedynie kilka z jego państw. Pozostałymi członkami są z kolei państwa z innych regionów kontynentu.

Ad 5) Inicjatywa Trójmorza jest szeroko zakrojonym projektem współpracy międzynarodowej adresowanym do państw członkowskich UE położonych na jej wschodniej flance dążącym do wzmocnienia kluczowych powiązań infrastrukturalnych, logistycznych i telekomunikacyjnych w regionie. Celem Inicjatywy jest „stworzenie regionalnego forum dialogu na tematy istotne dla państw członkowskich, zwłaszcza w zakresie infrastruktury transgranicznej”²⁰. Członkami Trójmorza na chwilę obecną jest 13 państw: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry, Litwa,

¹⁷ *Russia suspended from Council of the Baltic Sea States*, <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/russland-suspenderes-fra-ostersjoradet/id2903009/> [dostęp: 21.01.2024].

¹⁸ *Russia withdraws from Council of the Baltic Sea States – Foreign Ministry Statement*, <https://tass.com/politics/1452051> [dostęp: 21.01.2024].

¹⁹ Szerzej zob. D. Szacawa, dz. cyt., *passim*.

²⁰ *Trójmorze – fascynująca historia. Raport i strategia komunikacji*, (red.) D. Nierada, Fundacja State of Poland, Warszawa 2021, s. 11.

Łotwa, Estonia, Austria, Chorwacja, Słowenia, Rumunia, Bułgaria i Grecja. Z wyjątkiem Grecji, która dołączyła w 2023 r., wszystkie państwa członkowskie zaangażowane są w Trimarium od początku jego istnienia. Z Inicjatywą stowarzyszone są ponadto dwa państwa: Ukraina (od 2022 r.) i Mołdawia (od 2023 r.). Z pomysłem utworzenia Inicjatywy wystąpili wspólnie prezydent Polski Andrzej Duda i prezydent Chorwacji Kolinda Grabar-Kitarović w 2015 r. w Nowym Jorku przy okazji odbywającej się wówczas sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Sama idea rozbudowy infrastruktury w Europie Środkowo-Wschodniej pojawiła się jednak już w latach 2012-2013 w rozmowach polskich przedsiębiorców z Ianem Brzezińskim, ekspertem ds. bezpieczeństwa z amerykańskiego think tanku Atlantic Council²¹. W konsekwencji, Atlantic Council przygotowała raport wskazujący na braki w infrastrukturze regionu i rekomendujący sposoby ich zmniejszenia. Jasnym było, że bezpieczeństwo regionu jest ściśle powiązane z jego rozwojem gospodarczym.

Formuła działalności Inicjatywy Trójmorza odbywa się przede wszystkim na szczeblu prezydenckim i w ramach corocznie organizowanych szczytów. Dotychczas zorganizowano 8 takich szczytów. Pierwszy miał miejsce w Dubrowniku (2016 r.), a następne w: Warszawie (2017 r.), Bukareszcie (2018 r.), Lublanie (2019 r.), Tallinie (2020 r.), Sofii (2021 r.), Rydze (2022 r.) i ponownie w Bukareszcie (2023 r.). W 2024 r. kolejny szczyt odbędzie się w Wilnie, a w 2025 r. – w Budapeszcie. Inicjatywa Trójmorza funkcjonuje jako porozumienie polityczne i nie jest zinstytucjonalizowaną formą współpracy państw. Nie posiada żadnych własnych organów i nie jest organizacją międzynarodową. Ten stan rzeczy może rodzić pewne istotne problemy. Do tej kwestii dane jeszcze będzie powrócić poniżej, ponieważ jest ona zasadnicza z punktu widzenia pogłębienia integracji w Europie Środkowo-Wschodniej. W tym miejscu można poprzestać na stwierdzeniu, że w literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na perspektywiczność i atrakcyjność Inicjatywy Trójmorza. Przemysław Waingertner postrzega krótką historię Trójmorza, „jeśli nie jako proces przygotowania do budowy

²¹ M. Gębska, *Wprowadzenie w problematykę Inicjatywy Trójmorza – geneza, obszary działania i szczyty* [w:] *Bezpieczeństwo w wymiarze geopolitycznym, militarnym i społeczno-gospodarczym państw Inicjatywy Trójmorza. Współczesność i perspektywy*, (red.) L. Drab, M. Gębska, M. Marszałek, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022, s. 17-19.

jeszcze większej struktury (co jest wszakże nie tylko możliwe oraz pożądane, ale i prawdopodobne w dłuższej perspektywie), to w każdym razie jako czas konstruowania realistycznego, skutecznego w działaniu i perspektywicznego projektu, akceptowalnego dla wszystkich jego uczestników, a także partnerów zewnętrznych w ramach UE”²². Należy jednak też przy tym pamiętać, że „Inicjatywa Trójmorza z perspektywy uczestniczących w niej państw jest formą współpracy, która ma służyć przede wszystkim realizacji ich szeroko pojętych interesów narodowych, a stopień ich zbieżności determinuje jej dalsze funkcjonowanie i rozwój. Obecnie można wskazać wiele obszarów, w których te interesy są zbieżne, co stanowi fundament środkowoeuropejskiej współpracy. Od umiejętności przełożenia ambitnych projektów na wymierne rezultaty zależy dalsze znaczenie Inicjatywy Trójmorza”²³.

Kwestia statusu formalnoprawnego

Przy omawianiu regionalnych form współpracy międzynarodowej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej należy odnieść się jeszcze do kwestii ich formalnoprawnego statusu. Innymi słowy, odpowiedzieć trzeba na pytanie, czy wszystkie omówione formy współpracy państw są organizacjami międzynarodowymi. Odpowiedź na to pytanie jest nieco skomplikowana. Wynika to przede wszystkim z faktu, że pojęcie organizacji międzynarodowej nie zostało jeszcze zdefiniowane w aktach prawa międzynarodowego publicznego, ani nie doczekało się jednolitej i powszechnie przyjmowanej definicji w piśmiennictwie naukowym²⁴. Przyjmuje się, że organizacje międzynarodowe dzielą się na dwa rodzaje: rządowe (międzypaństwowe) organizacje międzynarodowe (IGOs – *intergovernmental organizations*) i pozarządowe organizacje międzynarodowe (INGOs – *international nongovernmental organizations*). W tym miejscu interesują nas te pierwsze. W ujęciu podręcznikowym

²² P. Waingertner, dz. cyt., s. 145.

²³ W. Orzelska-Stączek, P. Ukielski, *Inicjatywa Trójmorza z perspektywy jej uczestników*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2020, s. 105.

²⁴ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne*, PWN, Warszawa 2017, s. 143. *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota-mechanizmy działania-zasięg*, (red.) T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 35.

definiuje się rządowe organizacje międzynarodowe jako „formę współpracy państw, ustaloną w wielostronnej umowie międzynarodowej, obejmującą względnie stały zakres uczestników, której podstawową cechą jest istnienie stałych organów o określonych kompetencjach i uprawnieniach, działających dla realizacji wspólnych celów”²⁵. Umowa międzynarodowa stanowi jednocześnie statut organizacji, która powinna mieć trwały charakter, a jej członkami są państwa (wyjątkowo obok państw też organizacje międzynarodowe)²⁶. Dodaje się, iż organizacje takie powinny być również wyposażone w podmiotowość prawnomiędzynarodową, aczkolwiek występują tu pewne wyjątki²⁷. Regułą nie jest również to, że wszystkie organizacje międzynarodowe powstały na mocy umowy międzynarodowej. Organizacja międzynarodowa może być ustanowiona też na podstawie uchwały prawotwórczej organizacji międzynarodowej, aktu konferencji międzynarodowej albo aktu prawa krajowego, który następnie uzyskał status aktu prawa międzynarodowego (w ten sposób powstała Rada Nordycka utworzona równoległymi uchwałami parlamentów państw założycielskich. Przyczyną była ówczesna sytuacja polityczna związana z trwającą „zimną wojną” i chęcią przyłączenia Finlandii mimo sprzeciwu ze strony Związku Radzieckiego. Stosowna umowa międzynarodowa została natomiast zawarta w późniejszym czasie)²⁸. Nie wszystkie organizacje międzynarodowe posiadają także swoje własne organy – *vide* Międzynarodowy Trybunał Karny (organizacja-organ) czy instytucja powołana na mocy Konwencji ramsarskiej korzystająca z organu innej organizacji²⁹. O labilności definicji organizacji międzynarodowej świadczy również fakt dyskusji nad statusem prawnym UE (nie ówczesnych Wspólnot Europejskich!) do

²⁵ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 290. Zob. też I. Gawłowicz, *Wybrane organizacje międzynarodowe*, Wydawnictwo Promocyjne „Albatros”, Szczecin 1998, s. 7.

²⁶ B. Kuźniak, M. Marcinko, *Organizacje międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 4.

²⁷ M.M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*, (red.) M.M. Kenig-Witkowska, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 36.

²⁸ J. Menkes, A. Wasilkowski, dz. cyt., s. 159-160. B. Piotrowski, *Integracja Skandynawii. Od Rady Nordyckiej do wspólnoty europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2006, s. 42 i n.

²⁹ J. Menkes, A. Wasilkowski, dz. cyt., s. 163.

czasu rozstrzygnięcia tej kwestii w traktacie lizbońskim z 2007 r. Pomimo istotnych wątpliwości prawnych niekiedy skłaniano się, że UE do 2009 r. (do czasu wejścia w życie traktatu z Lizbony) mogłaby być bez popelnienia większego błędu uznana jednak za organizację międzynarodową³⁰.

Odnosnie do omówionych wyżej form współpracy środkowoeuropejskiej *The Yearbook of International Organizations* (międzynarodowy rejestr organizacji międzynarodowych prowadzony przez *Union of International Organizations*) wymienia je wszystkie, z wyjątkiem Inicjatywy Trójmorza, jako organizacje międzynarodowe, aczkolwiek z ogólnym zaznaczeniem, że przyjęte na potrzeby rejestru rozumienie terminu „organizacja międzynarodowa” może obejmować organizacje nie w pełni umiędzynarodowione albo nie będące organizacjami jako takimi³¹. Wątpliwości nie wzbudza określenie statusu Inicjatywy Trójmorza, która na swoim obecnym stopniu rozwoju „nie jest organizacją międzynarodową, nie posiada statutu i osobowości prawnej, jest jak dotąd dopiero kształtującą się platformą współpracy w zakresie uznanym przez jej członków za priorytetową”³². Inicjatywy Środkowoeuropejskiej również nie uznaje się za organizację międzynarodową³³. W przypadku Grupy Wyszehradzkiej jedynym jej zinstytucjonalizowanym organem jest Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki. *De facto* to tylko Fundusz z formalnoprawnego punktu widzenia jest organizacją międzynarodową – powstał na mocy umowy międzynarodowej zawartej w 2000 r. przez kilka państw, posiada własne zaplecze instytucjonalne i określone cele oraz został wprost wyposażony w osobowość prawną³⁴. Sytuacja jest też klarowna, gdy chodzi o Radę Państw Morza Bałtyckiego i

³⁰ M.M. Kenig-Witkowska, A. Łazowski, R. Ostrihansky, dz. cyt., s. 35-40.

³¹ Odpowiedź na pytanie „What types of organizations are included in the Yearbook” w sekcji FAQ dostępnej pod adresem internetowym: <https://uia.org/yearbook> [dostęp: 20.01.2024].

³² M. Gębska, *Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa państw Inicjatywy Trójmorza. Teoria i praktyka*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022, s. 113-114. Zob. także P. Kowal, A. Orzelska-Stączek, *Inicjatywa Trójmorza: geneza, cele i funkcjonowanie*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2019, s. 7.

³³ K. Czeszejko-Sochacka, K. Iwankiewicz, dz. cyt., s. 81.

³⁴ Statut Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego dostępny w Internecie: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared->

Zgromadzenie Bałtyckie – obie te instytucje są rządowymi organizacjami międzynarodowymi. Rzecz jedynie w tym, że obejmują raptem kilka państw Europy Środkowo-Wschodniej.

Podsumowanie konieczności jeszcze bliższej współpracy

Podsumowując, należy stwierdzić, co następuje. Po pierwsze, Europa Środkowo-Wschodnia ma długą tradycję poszukiwania form współpracy regionalnej. Jest to jednym z dowodów potwierdzających pewną wspólną tożsamość i wspólnotę interesów przynajmniej w takim zakresie, jaki jest niezbędny do mówienia o zasadności międzynarodowej kooperacji państw. Gdyby nic nie łączyło państw Europy Środkowo-Wschodniej, trudno byłoby znaleźć jakiegokolwiek przejawy regionalnej współpracy międzynarodowej w przeszłości. Po drugie, dynamiczne pojawienie się różnych form współpracy państw środkowoeuropejskich po 1989 r. uznać należy, z jednej strony, za sukces i dowód na żywotność regionalnych tendencji integracyjnych. Z drugiej jednak strony, trzeba krytycznie ocenić niski stopień zorganizowania i zasięg terytorialny wypracowanych form współpracy. Działające w regionie inicjatywy polityczno-gospodarcze nie posiadają rozbudowanego zaplecza instytucjonalnego (Inicjatywa Środkowoeuropejska, Grupa Wyszehradzka, Inicjatywa Trójmorza) lub nie obejmują większości państw regionu (Zgromadzenie Bałtyckie, Rada Państw Morza Bałtyckiego). Po trzecie, za najbardziej obiecujący projekt w omawianym zakresie należy uznać Inicjatywę Trójmorza. Obejmuje ona większość państw Europy Środkowo-Wschodniej i stawia sobie ambitne cele zgodne z żywotnymi interesami państw regionu. Jest projektem realistycznym, stawiającym przy tym na równorzędność państw biorących w niej udział. Jest zgodna z integracją w ramach UE i działaniami innych ważnych dla państw regionu organizacji międzynarodowych, takich jak NATO, Rada Europy czy OBWE. Po czwarte, zasadne jest rozważenie, zwłaszcza w kontekście trwającej od 2022 r. wojny na Ukrainie, terytorialne rozszerzenie Inicjatywy Trójmorza o Finlandię, Ukrainę i Mołdawię. Nie jest to jednak zadanie łatwe i wymagałoby przemyślenia

prod/visegradfund.org/uploads/2018/12/IVF_statute.pdf [dostęp: 20.01.2024]; A. Czyż, dz. cyt., s. 187 i n.

ogólnego charakteru całego projektu. O ile włączenie Finlandii nie pociągałoby przekreślenia Inicjatywy jako formuły adresowanej wyłącznie do państw członkowskich UE, o tyle kooptacja Ukrainy i Mołdawii już tak. Z drugiej strony pozwoliłoby to jednak Inicjatywie Trójmorza stać się pewnego rodzaju „pomostem” łączącym UE z państwami zainteresowanymi akcesją do niej (pewne kroki już poczyniono w tym kierunku – status państwa stowarzyszonego z Trójmorzem Ukraina posiada od 2022 r., a Mołdawia od 2023 r.). Przykład działalności Rady Nordyckiej pokazuje, że można z sukcesem współpracować w gronie państw, w którym jedno należą do UE, a drugie nie. Po piąte, aby Inicjatywa Trójmorza mogła się dalej z powodzeniem rozwijać i stawać się jeszcze bardziej atrakcyjną, należy dążyć do jej organizacyjnej i instytucjonalnej rozbudowy. W literaturze przedmiotu już rekomenduje się wzmocnienie formatu wykonawczego Inicjatywy, tj. przy obecnym wymiarze prezydenckim wprowadzenie regularnej współpracy pełnomocników szefów rządów oraz koordynatorów na szczeblu poszczególnych ministerstw, w tym ministerstwa spraw zagranicznych, jak i ustanowienie mechanizmu prezydencji³⁵.

Można się obawiać, że utrzymanie dotychczasowego *modus operandi*, tj. funkcjonowania wyłącznie w ramach międzynarodowego porozumienia politycznego, może skutkować wyczerpaniem się tej formuły współpracy albo jej stagnacją. Natomiast nadzieje rozbudzone przez zawiązanie Trójmorza domagają się konkretyzacji oraz zwiększenia dynamiki prowadzonych działań. Aby było to możliwe, Inicjatywa Trójmorza powinna jak najszybciej przekształcić się w klasyczną rządową organizację międzynarodową założoną na podstawie umowy międzynarodowej, wyposażoną w podmiotowość prawnomiędzynarodową i posiadającą własne organy oraz jasno określone autonomiczne cele. Nie można się przy tym zgodzić ze sceptycznym stanowiskiem Marty Gębskiej, zgodnie z którym przekształcenie Inicjatywy w organizację międzynarodową mogłoby skutkować osłabieniem UE³⁶. Rada Nordycka i Unia Beneluxu są najlepszymi przykładami, że organizacje

³⁵ P. Bajda, *Inicjatywa Trójmorza 2016-2020 in statu nascendi*, Wydawnictwo Collegium Interethnicum, Warszawa 2020, s. 37.

³⁶ M. Gębska, *Ekonomiczny wymiar...*, dz. cyt., s. 114.

współpracy regionalnej z powodzeniem mogą funkcjonować i osiągać wymierne rezultaty bez popadania w sprzeczność z celami integracji w ramach UE. Co więcej, tego rodzaju organizacje mogą służyć nawet jako dogodne forum ustalania wspólnego stanowiska państw swojego regionu w sprawach unijnych i usprawniać tym samym proces decyzyjny w UE.

Ostatni wniosek wymaga jeszcze pewnego rozwinięcia. Wiadome jest, że stworzenie nowej rządowej organizacji międzynarodowej nie jest rzeczą łatwą. Wymaga woli politycznej przyszłych państw członkowskich, dużego zaangażowania i szeregu szeroko zakrojonych działań przygotowawczych. Wiele z tego zostało już osiągnięte w dotychczasowych ramach Inicjatywy Trójmorza, pewne wstępne trudności zostały już rozwiązane, ale i tak wiele jeszcze pozostało do zrobienia, aby przekształcić Trójmorze w organizację międzynarodową. Najlepiej by było, aby nowa organizacja od razu została zbudowana według klasycznego wzorca typowego dla rządowych organizacji międzynarodowych, tzn. posiadała organy: plenarny przedstawicielski typu zgromadzenia ogólnego, przedstawicielski wykonawczy typu rady oraz administracyjny (sekretariat/biuro). Biorąc pod uwagę pewną liczbę spraw i tematów dzielących państwa regionu, racjonalnym rozwiązaniem mogłoby być wyposażenie nowej organizacji w organ sądowy rozstrzygający ewentualne spory między państwami członkowskimi. Tak szeroko zakrojone przedsięwzięcie jest zadaniem tym bardziej trudnym do zrealizowania. Gdy do tego zważy się jeszcze na obecny złożony kontekst polityczny i sytuację międzynarodową w Europie Środkowo-Wschodniej, cały projekt komplikuje się jeszcze bardziej.

Dlatego wydaje się, że Inicjatywa Trójmorza jako przedsięwzięcie polityczne funkcjonujące na szczeblu międzyrządowym powinna być wzbogacona szeregiem działań oddolnych realizowanych na poziomie lokalnym i pozarządowym. Konieczne jest zatem rozszerzenie oraz zdynamizowanie współpracy zarówno pomiędzy organami władzy lokalnej państw regionu, jak i organizacjami społecznymi, przede wszystkim pozarządowymi, działającymi w Europie Środkowo-Wschodniej. Tego rodzaju inicjatywy oddolne pomogłoby w budowie wspólnej tożsamości regionu, zbliżeniu kultur narodowych, wymianie doświadczeń i kształtowaniu regionalnej świadomości

niezależnej od aktualnej konfiguracji sceny politycznej w poszczególnych państwach. W konsekwencji działania lokalne i pozarządowe mogłyby skutkować presją wywieraną na elity polityczne, skłaniającą je do prowadzenia protrójmorskiej polityki na najwyższych szczeblach władzy publicznej.

Aby osiągnąć powyższe cele, należy zacząć od stworzenia odpowiedniej organizacji pozarządowej w jednym z państw regionu nastawionej ściśle na promowanie integracji i współpracy między państwami, społeczeństwami i narodami Europy Środkowo-Wschodniej. Organizacja taka powinna jak najszybciej zacząć prowadzić swoją działalność poza granicami państwa, w którym została zarejestrowana. Jej docelowym obszarem działania powinien być cały region Europy Środkowo-Wschodniej. Taka organizacja powinna również dążyć do stworzenia partnerskiej sieci współpracy zrzeszającej podobne podmioty społeczeństwa obywatelskiego również zainteresowane sprawami regionu. Z początku mogłaby być to organizacja pozarządowa prowadząca działalność międzynarodową, ale pożądanym było, aby szybko przekształciła się w pozarządową organizację międzynarodową (INGO – *International Nongovernmental Organization*), w skład której wchodziłyby osoby fizyczne i prawne z różnych państw Europy Środkowo-Wschodniej. INGO można scharakteryzować jako organizację mającą trwały charakter, zrzeszającą osoby fizyczne lub/i prawne lub/i związki tych osób (osoby te, przynajmniej trzy, powinny mieć obywatelstwa różnych państw lub siedziby w różnych państwach), opartą na statucie będącym w tym przypadku aktem prawnym o charakterze porozumienia prywatnego, posiadającą stałe organy i której członkowie realizują cele o charakterze międzynarodowym lub przez działalność międzynarodową³⁷. Pozarządowych organizacji międzynarodowych jest w świecie bardzo wiele, a ich liczba znacząco przekracza liczbę rządowych organizacji międzynarodowych. Szczególnie istotne znaczenie dla INGOs ma umiejętne stosowanie tzw. *soft power*, czyli oddziaływania międzynarodowego i narzędzia realizacji pożądanego celu w skali międzynarodowej nie na podstawie użycia siły militarnej czy innych form nacisku, ale przez przyciąganie

³⁷ B. Kuźniak, M. Marcinko, dz. cyt., s. 4-5.

i przekonywanie do swoich racji, budowanie porozumienia i wspólnoty wartości i interesów³⁸. Pozarządowe organizacje międzynarodowe niejednokrotnie posiadają znaczące wpływy, oddziałują na państwa czy inne organizacje oraz są istotnymi aktorami w wymiarze międzynarodowym³⁹. Tytułem przykładu warto wymienić choćby *Amnesty International*, *Human Rights Watch* czy *Greenpeace*. Nie ma najmniejszych wątpliwości, że organizacje te z sukcesem potrafią realizować swoje cele w skali globalnej i są znane na całym świecie. Z tej perspektywy stworzenie pozarządowej organizacji międzynarodowej działającej w jednym makroregionie nie jest zadaniem niewykonalnym czy nierealnym. Już samo wyświetlenie powyższych perspektyw rozwoju Trójmorza w wymiarze współpracy rządowej, jak i pozarządowej, w obiegu naukowym i medialnym będzie istotnym krokiem w pożądanym kierunku. Niniejszy tekst stanowi właśnie próbę rozpoczęcia szerokiej dyskusji w tym wymiarze.

³⁸ Szerzej nt. zjawiska *soft power* zob. E. Panas, *Soft power transnarodowych organizacji społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2021, s. 31-39.

³⁹ J. Menkes, A. Wasilkowski, dz. cyt., s. 623-625.

Zakończenie

Raport będący nie tylko przyczynkiem badań ale i dyskusji na temat Integracji w Trójmorzu jest bardzo ważny. Oczywistym jest, o czym autorzy zdają sobie sprawę, że nie wyczerpuje on tematu. Jednak propozycje w nim zawarte stanowią zwartą koncepcję opartą nie tylko na badaniach źródłowych ale również jakościowych będących wynikami wielu analiz wystąpień i rozmów z przedstawicielami organizacji pozarządowych i innych organizacji społecznych z krajów Trójmorza. Przedstawione w raporcie analizy jasno pokazują konieczność powołania organizacji międzynarodowej służącej realizacji współpracy w regionie. Szczególnie jest to istotne z perspektywy Trójmorza. Ważnym jest na co zwrócił uwagę Pan doktor Filip Ludwin rozpoczęcie działania poprzez budowę INGO's (międzynarodowej organizacji pozarządowej) która poprzez swoją siłę będzie jasno wpływać na dalsze procesy integracyjne. Kolejnym krokiem mogłoby być powołanie Instytucji politycznej.

Jednak jak jasno wynika z tego raportu właśnie takie działania będą w pełni skutecznymi- działanie metodą małych kroków. Koncepcja ta po analizie jakościowej została przemieniona w czyn. Dzięki modelowi „Platformy Rozwoju Relacji w Trójmorzu” opracowanej przez Pana Profesora Zbigniewa Krysiaka i Tomasza Pysiaka powstał klarowny praktyczny model działania. Dzięki temu postanowiono więc, co jest efektem projektu i badań społecznych zawartych w tym raporcie, powołać INGO- Fundację Schuman Trimarium Forum. Zostanie ona zostanie powołana do życia w 2024 roku. W załączeniu do raportu znajduje się projekt statutu tej Fundacji, który jest też efektem naszych badań. Pokazuje to zasadność powstania powyższego raportu. Liczymy iż w niedługim czasie Raport ten zostanie rozszerzony.

ZAŁĄCZNIK

STATUT

Fundacji „Schuman Trimarium Forum”

Rozdział I

Postanowienia ogólne

§ 1

1. Fundacja „Schuman Trimarium Forum”, zwana dalej Fundacją, została ustanowiona, zwanymi dalej Fundatorami, aktem notarialnym sporządzonym w dniu ... 2024 r. przez notariusza ... w kancelarii notarialnej ...
2. Fundacja działa na podstawie ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach i postanowień niniejszego statutu.

§ 2

1. Siedzibą Fundacji jest miasto stołeczne Warszawa.
2. Fundacja została ustanowiona na czas nieoznaczony.
3. Fundacja działa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz może prowadzić działalność poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie niezbędnym do realizacji celów statutowych.
4. Fundacja może tworzyć filie, oddziały i przedstawicielstwa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej i poza jej granicami.

§ 3

1. Fundacja posiada osobowość prawną.
2. Nadzór nad Fundacją sprawuje minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego i nauki.

§ 4

Fundacja może przyznawać ordery, nagrody i inne odznaczenia honorowe osobom fizycznym i prawnym szczególnie zasłużonym dla Fundacji i realizacji celów statutowych.

Rozdział II

Cele i zasady działania Fundacji

§ 5

Celami Fundacji są:

- 1) promowanie idei i twórczości Roberta Schumana;
- 2) działanie na rzecz budowania wspólnoty narodów Trójmorza oraz wspólnoty narodów Europy w oparciu o model i koncepcję Roberta Schumana;
- 3) budowanie sieci partnerstwa organizacji o zbliżonych celach;
- 4) wspieranie międzynarodowej integracji i współpracy politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej, naukowej i edukacyjnej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej;
- 5) wspieranie i promowanie współpracy między organami władzy lokalnej państw Europy Środkowo-Wschodniej;
- 6) współpraca i wspieranie działalności Grupy Wyszehradzkiej, Inicjatywy Środkowoeuropejskiej, Zgromadzenia Bałtyckiego, Rady Nordyckiej, Rady Państw Morza Bałtyckiego, Inicjatywy Trójmorza i innych form współpracy międzynarodowej w procesie budowy wspólnoty narodów Trójmorza;
- 7) współpraca transatlantycka;
- 8) poszukiwanie nowych form zinstytucjonalizowanej współpracy międzynarodowej państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej;
- 9) działania na rzecz zbudowania międzynarodowej organizacji pozarządowej zajmującej się integracją regionu Europy Środkowo-Wschodniej;
- 10) wspieranie rozwoju oraz potencjału gospodarczego, kulturalnego, naukowego i demograficznego państw Europy Środkowo-Wschodniej;

- 11) promowanie współpracy gospodarczej między podmiotami publicznymi, społecznymi i prywatnymi z państw Europy Środkowo-Wschodniej;
- 12) wspieranie pokoju i przyjaznych stosunków między państwami Europy Środkowo-Wschodniej;
- 13) wspieranie demokracji, społeczeństwa obywatelskiego, praw człowieka, zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska naturalnego w regionie Europy Środkowo-Wschodniej;
- 14) badanie stanu współpracy i integracji w Europie Środkowo-Wschodniej, w szczególności w zakresie polityki, prawa, gospodarki, ochrony środowiska i spraw społecznych;
- 15) upowszechnianie wiedzy w zakresie historii, kultury, polityki, prawa i gospodarki regionu Europy Środkowo-Wschodniej;
- 16) podtrzymywanie tradycji, kultury i dziedzictwa narodowego państw Europy Środkowo-Wschodniej;
- 17) promowanie koncepcji Trójmorza, Międzymorza i innych pokrewnych projektów dotyczących współpracy międzynarodowej w regionie Europy Środkowo-Wschodniej.

§ 6

Fundacja realizuje swoje cele w szczególności poprzez:

- 1) działalność naukową i badawczą, w szczególności poprzez opracowywanie raportów i ekspertyz w zakresie współpracy w regionie Europy Środkowo-Wschodniej w wymiarze polityki, gospodarki, prawa, spraw społecznych i ochrony środowiska ;
- 2) promocję i udział w projektach o innowacyjnym charakterze, w tym B+R, partnerstwo publiczno-prywatne i inne;
- 3) działalność popularyzatorską i promocyjną;
- 4) działalność wydawniczą;
- 5) działalność szkoleniową i edukacyjną, w tym współpracę z podmiotami szkolnictwa wyższego przy prowadzeniu studiów podyplomowych;

- 6) działalność doradczą i konsulting inwestycyjny;
- 7) organizowanie konferencji, sympozjów, seminariów, warsztatów i innych wydarzeń o pokrewnym charakterze;
- 8) organizowanie wizyt studyjnych;
- 9) organizowanie wydarzeń artystycznych i kulturalnych;
- 10) prowadzenie własnej strony internetowej, aktywność w mediach społecznościowych i serwisach/portałach internetowych;
- 11) produkcję filmów oraz nagrań dźwiękowych, muzycznych i wideo;
- 12) współpracę z władzami państwowymi i lokalnymi, organami i instytucjami Unii Europejskiej, organizacjami międzynarodowymi, organizacjami pozarządowymi, uczelniami, szkołami, mediami i przedsiębiorcami;
- 13) integrację polskich i zagranicznych organizacji i środowisk popierających współpracę w regionie Europy Środkowej i Wschodniej;
- 14) przystępowanie do organizacji o celach zbliżonych do celów statutowych Fundacji;
- 15) występowanie do organów władzy publicznej i publiczne wypowiedanie się w sprawach związanych z celami Fundacji;
- 16) przyznawanie grantów, stypendiów i nagród.

§ 7

1. Fundacja prowadzi odpłatną i nieodpłatną działalność pożytku publicznego.
2. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą samodzielnie albo we współpracy z innymi podmiotami działającymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oraz poza jej granicami.
3. Decyzję o rozpoczęciu działalności gospodarczej podejmuje Zarząd.
4. Fundacja może prowadzić działalność gospodarczą w szczególności w następującym zakresie:
 - 1) badań naukowych i prac rozwojowych w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych (PKD 72.20.Z);
 - 2) badań naukowych i prac rozwojowych w dziedzinie pozostałych nauk przyrodniczych i technicznych (72.19.Z);
 - 3) działalności prawniczej (69.10.Z);

- 4) działalności rachunkowo- księgowej, doradztwa podatkowego (69.20.Z)
 - 5) wydawania książek (PKD 58.11.Z);
 - 6) pozostałego drukowania (PKD 18.12.Z);
 - 7) działalności usługowej związanej z przygotowaniem do druku (PKD 18.13.Z);
 - 8) działalności postprodukcyjnej związanej z filmami, nagraniami wideo i programami telewizyjnymi (PKD 59.12.Z);
 - 9) działalności związanej z oprogramowaniem (PKD 62.01.Z);
 - 10) działalności organizacji profesjonalnych (PKD 94.12.Z);
 - 11) badania rynku i opinii publicznej (PKD 73.20.Z);
 - 12) działalności związanej z organizacją targów, wystaw i kongresów (PKD 82.30.Z);
 - 13) pozostałych pozaszkolnych form edukacji, gdzie indziej niesklasyfikowanych (PKD 85.59.Z).
5. Nie można prowadzić odpłatnej działalności pożytku publicznego i działalności gospodarczej w odniesieniu do tego samego przedmiotu działalności.

Rozdział III

Majątek i dochody Fundacji

§ 8

Majątek Fundacji stanowi fundusz założycielski w kwocie przeznaczony przez Fundatorów i mienie nabyte w toku działania Fundacji.

§ 9

1. Dochody Fundacji pochodzą w szczególności z:
 - 1) darowizn, spadków i zapisów;
 - 2) dotacji, subwencji i grantów;
 - 3) imprez i zbiórek publicznych;
 - 4) majątku Fundacji;
 - 5) odsetek bankowych;
 - 6) działalności gospodarczej;

7) innych źródeł.

2. Całość majątku i dochodów Fundacji przeznaczana jest na działalność statutową.

Rozdział IV

Organy Fundacji

§ 10

Organami Fundacji są:

- 1) Zarząd Fundacji, zwany Zarządem;
- 2) Rada Fundacji, zwana Radą.

Rada Fundacji

§ 11

1. Rada jest organem kontrolnym i opiniującym Fundacji.
2. Rada składa się z Fundatorów, którzy wyrazili zgodę na członkostwo w Radzie. Członkami Rady mogą być również osoby dokooptowane do składu Rady.
3. Decyzję w sprawie dokooptowania nowego członka podejmuje Rada jednomyślnie.
4. Rada wybiera ze swego grona Przewodniczącego Rady, który kieruje jej pracami. Kadencja Przewodniczącego Rady trwa 4 lata.
5. Członkostwo w Radzie wygasa na skutek:
 - a. dobrowolnego ustąpienia, zgłoszonego pisemnie do Przewodniczącego Rady; w przypadku dobrowolnego ustąpienia członka Rady będącego jej przewodniczącym pisemne zgłoszenie składa się na ręce wszystkich pozostałych członków Rady;
 - b. utraty praw obywatelskich na skutek skazania prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo popełnione z winy umyślnej;
 - c. śmierci członka.

6. Nie można łączyć członkostwa w Radzie z członkostwem w Zarządzie. W przypadku wyboru członka Rady do Zarządu jego członkostwo w Radzie zostaje zawieszane na czas pełnienia funkcji w Zarządzie.

§ 12

Do zadań Rady Fundacji należy:

- a. wytyczanie głównych kierunków działalności Fundacji;
- b. nadzór i kontrola nad działalnością Fundacji, w szczególności kontrola stanu majątkowego Fundacji;
- c. zatwierdzanie rocznych sprawozdań Zarządu z działalności oraz udzielanie Zarządowi absolutorium;
- d. powoływanie i odwoływanie członków Zarządu, w tym Prezesa Zarządu, większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy swoich członków;
- e. podejmowanie decyzji o zatrudnieniu i ustaleniu wynagrodzenia członków Zarządu;
- f. podejmowanie decyzji o zmianie statutu Fundacji;
- g. podejmowanie decyzji o połączeniu z inną fundacją lub o likwidacji Fundacji;
- h. podejmowanie decyzji we wszystkich innych sprawach niezastrzeżonych do kompetencji innych organów.

§ 13

1. Rada zbiera się co najmniej dwa razy w roku.
2. Posiedzenie Rady zwołuje Przewodniczący Rady, przesyłając informację o terminie pocztą elektroniczną, a w przypadku braku takiej możliwości listem poleconym, na co najmniej 14 dni przed planowanym spotkaniem, z własnej inicjatywy albo na wniosek Zarządu zgłoszony na piśmie.
3. Rada podejmuje decyzje w formie uchwał zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy swoich członków, jeśli postanowienia niniejszego statutu nie stanowią inaczej. W razie równej liczby głosów decyduje głos Przewodniczącego Rady.
4. Posiedzenie Rady może być zwołane w trybie nadzwyczajnym dla rozpatrzenia sprawy o szczególnym charakterze z inicjatywy Zarządu bądź na pisemny wniosek

Przewodniczącego Rady lub przynajmniej dwóch jej członków.

5. Nadzwyczajne posiedzenie Rady winno być zwołane nie później niż w ciągu 14 dni od daty zgłoszenia wniosku.

6. Każdy z członków Rady dysponuje jednym głosem.

7. Posiedzenia Rady prowadzi Przewodniczący Rady lub członek Rady przez niego wskazany.

8. W posiedzeniach Rady mogą brać udział członkowie Zarządu bez prawa do głosowania, chyba że Rada postanowi o wyłączeniu obecności członków Zarządu.

9. Rada jest uprawniona do żądania od Zarządu przedstawienia wszelkich dokumentów dotyczących działalności Fundacji. Zarząd jest obowiązany do przedstawienia takich dokumentów w terminie 10 dni roboczych od każdego takiego wezwania.

Zarząd Fundacji

§ 14

1. Zarząd składa się z 1 do 3 osób, w tym Prezesa, powoływanych przez Radę na 4-letnią kadencję.

2. Funkcję członka Zarządu można pełnić przez więcej niż jedną kadencję.

3. Członkostwo w Zarządzie ustaje na skutek:

a. złożenia pisemnej rezygnacji na ręce Rady;

b. utraty praw obywatelskich na skutek skazania prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo popełnione z winy umyślnej;

c. śmierci członka Zarządu;

d. odwołania przez Radę.

4. Zarząd w całości lub każdy z jego członków może być odwołany przez Radę przed upływem kadencji w drodze uchwały podjętej większością 2/3 głosów przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania.

§ 15

1. Zarząd kieruje działalnością Fundacji i reprezentuje ją na zewnątrz.

2. Do kompetencji Zarządu należy:

- a. kierowanie bieżącą działalnością Fundacji;
 - b. realizacja celów statutowych;
 - c. sporządzanie planów pracy i budżetu;
 - d. sprawowanie zarządu nad majątkiem Fundacji;
 - e. reprezentowanie Fundacji na zewnątrz;
 - f. sporządzanie i przedkładanie odpowiednim organom władzy publicznej rocznych sprawozdań finansowych Fundacji i rocznych sprawozdań merytorycznych z działalności Fundacji;
 - g. zatrudnianie pracowników, za wyjątkiem członków Zarządu, i ustalanie wysokości ich wynagrodzenia;
 - h. składanie wniosku do Rady o zmianę statutu;
 - i. wnioskowanie do Rady o połączenie lub likwidację Fundacji.
3. Zarząd jest zobowiązany co roku, do dnia 31 grudnia, przedkładać Radzie roczne sprawozdanie z działalności Fundacji.

§ 16

1. Posiedzenia Zarządu odbywają się w miarę potrzeb, nie rzadziej jednak niż raz na kwartał.

2. Posiedzenia Zarządu zwołuje Prezes, przesyłając informację o terminie pocztą elektroniczną, a w przypadku braku takiej możliwości listem poleconym, na co najmniej 3 dni przed planowanym spotkaniem.

3. O posiedzeniu muszą zostać poinformowani wszyscy członkowie Zarządu.

4. Zarząd podejmuje decyzje za pomocą uchwał zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy swoich członków, jeśli postanowienia niniejszego statutu nie stanowią inaczej. W przypadku równego rozłożenia głosów decyduje głos Prezesa. W przypadku gdy Zarząd jest jednoosobowy decyzje podejmowane są w formie zarządzeń Prezesa.

Sposób reprezentacji oraz zaciągania zobowiązań majątkowych

§ 17

Do składania oświadczeń woli w imieniu Fundacji, w tym w sprawach majątkowych, uprawnionych jest dwóch członków zarządu, w tym Prezes, działających łącznie. W przypadku gdy Zarząd jest jednoosobowy do składania oświadczeń woli w imieniu Fundacji, w tym w sprawach majątkowych, uprawniony jest Prezes.

Rozdział V

Postanowienia końcowe

§ 18

Zmian w statucie Fundacji dokonuje Rada jednomyślnie z własnej inicjatywy albo na wniosek Zarządu. Zmiana może dotyczyć celów określonych w akcie założycielskim.

§ 19

1. Fundacja może połączyć się z inną fundacją dla efektywnego realizowania swoich celów.
2. Połączenie z inną fundacją nie może nastąpić, jeżeli w jego wyniku mogłyby ulec istotnej zmianie cele Fundacji.
3. Decyzję w sprawie połączenia z inną fundacją podejmuje Rada jednomyślnie z inicjatywy własnej albo na wniosek Zarządu.

§ 20

1. Fundacja ulega likwidacji w razie osiągnięcia celów, dla których została ustanowiona, lub w razie wyczerpania się jej środków finansowych i majątku.
2. O likwidacji Fundacji Zarząd zawiadamia ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki.
3. Decyzję o likwidacji podejmuje Rada jednomyślnie z własnej inicjatywy albo na wniosek Zarządu.
4. Likwidatorów powołuje i odwołuje Rada. Jeżeli Rada nie powoła likwidatorów, likwidatorami Fundacji zostają członkowie Zarządu. Do likwidatorów stosuje się odpowiednio postanowienia Statutu dotyczące Zarządu.
5. Środki finansowe i majątek pozostały po likwidacji Fundacji mogą zostać przeznaczone mocą uchwały Rady na rzecz działających na terenie Rzeczypospolitej Polskiej organizacji o zbliżonych celach.

§ 21

Statut wchodzi w życie wraz z dniem zarejestrowania Fundacji przez właściwy sąd rejestrowy.